

Duurzame Maatschappelijke Initiatieven in de Coronacrisis

Rotterdam op z'n mooist in moeilijke tijden?

Amber Prick van Wely

Studentnummer 427304

Master Sociologie: Grootstedelijke Vraagstukken en Beleid

Erasmus School of Social and Behavioral Sciences

Erasmus Universiteit Rotterdam

10547 woorden

15 augustus 2021

Abstract

In reactie op gegroeide interesse in de rol van maatschappelijke initiatieven wordt onderzocht welke factoren een rol spelen bij het bereiken en behouden van duurzaamheid door maatschappelijke initiatieven en hoe deze zijn beïnvloed door de coronacrisis. Hiervoor is secundaire kwalitatieve data over maatschappelijke initiatieven in twee Rotterdamse wijken geanalyseerd. De analyse toont dat hechte sociale netwerken en ervaring van initiatiefnemers bijdragen aan de duurzaamheid van lokale maatschappelijke initiatieven, terwijl financiële tekorten en een gebrek aan overheidssteun de duurzaamheid beperken. In de coronacrisis droeg gegroeide steun door de urgente situatie bij aan de duurzaamheid van initiatieven.

Civil Society, Coronacrisis, Duurzaamheid, Maatschappelijke initiatieven, Participatiemaatschappij.

Inhoud

Abstract	2
Inhoud	3
Introductie.....	5
Context van het onderzoek	5
Probleemstelling.....	6
Wetenschappelijke relevantie.....	6
Maatschappelijke relevantie	6
Theoretisch kader.....	8
Maatschappelijke initiatieven	8
Duurzaamheid	9
Sociaal kapitaal	9
Organisatiestructuur	10
Financiële middelen	10
Rol van de Overheid	11
Zelforganiserend vermogen	11
Kenmerken van initiatiefnemers.....	11
Methodologie	13
Data	13
Analyse	14
Ethische overwegingen	14
Resultaten	16
Maatschappelijke initiatieven	16
Conditie voor duurzaamheid	16
Sociaal kapitaal	16
Organisatiestructuur	18
Financiële middelen	18
Rol van de overheid.....	19
Zelforganiserend vermogen	20
Kenmerken van initiatiefnemers.....	20
Conclusie	22
Discussie	24
Reflectie op literatuur	24
Reflectie op onderzoek.....	24
Aanbevelingen.....	24
Verwijzingen	26

Bijlage 1: Ethics and Privacy Checklist 28

Introductie

In de afgelopen jaren is er een ontwikkeling van verzorgingsstaat naar participatiesamenleving, waarbij de overheid burgers aanspoort zo veel mogelijk verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen leven en de leefomgeving. Een uiting hiervan is de gegroeide bestuurlijke interesse in maatschappelijke initiatieven. Zij worden gezien als een manier voor burgers om extra invloed uit te oefenen op het overheidsbeleid en om zelfredzaamheid te vergroten, met een groter maatschappelijk draagvlak, meer legitimiteit en betere oplossingen dan van bovenaf opgelegd overheidsbeleid (Van Houwelingen, Boele & Dekker, 2014). In Rotterdam ontstaan jaarlijks zo'n 2000 burgerinitiatieven, gericht op een diverse groep bewoners en vele thema's (Rekenkamer Rotterdam, 2020). De gemeente Rotterdam hoopt om via deze initiatieven de betrokkenheid van bewoners te vergroten, lokale gemeenschappen te versterken en positieve ontwikkelingen te bevorderen in buurten met relatief veel sociaalmaatschappelijke problemen (Gemeente Rotterdam, NV; Veldacademie, 2021). Initiatieven ontvangen steun van de gemeente, maar deze is vooral gericht op het opstarten van een initiatief en minder op de continuering (Rekenkamer Rotterdam, 2020; Van der Zwaard et al., 2018). Om een betere samenwerking aan te gaan met bewoners en om burgerinitiatieven structureel bij te laten dragen aan de wijk, stad en samenleving zou meer gericht moeten worden op het vormen van duurzame maatschappelijke initiatieven: lang lopend, met structurele ondersteuning, zodat de organisatie ruimte krijgt zich te ontwikkelen (Van der Zwaard et al., 2018; Igalla, Edelenbos & Van Meerkerk, 2019; Rekenkamer Rotterdam, 2020).

In de eerste landelijke *lockdown* van de coronacrisis in maart 2020 werden maatschappelijke initiatieven opvallend zichtbaar door hun inzet voor degenen die getroffen werden door de maatregelen tegen de verspreiding van het COVID-19 virus. Nieuwe en bestaande initiatieven boden snel hulp, maar werden ook beperkt door de strikte regels (Edua-Mensah, 2020; Boonstra & Claessens, 2021). Dit onderzoek verdiept zich in de factoren die bijdragen aan de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven en hoe deze factoren zijn beïnvloed door de coronacrisis. Aan de hand van vragenlijsten en interviews afgenomen in de Rotterdamse wijken Bospolder-Tussendijken voor en tijdens de coronacrisis wordt getoond dat maatschappelijke initiatieven een stabiele set aan behoeften hebben, maar dat specifieke omstandigheden beïnvloeden in hoeverre het initiatief duurzaam kan functioneren.

Context van het onderzoek

In de Rotterdamse wijken Bospolder en Tussendijken (BoTu) wordt actief ingezet op het bevorderen en ondersteunen van maatschappelijke initiatieven in een poging sociaalmaatschappelijke problemen in de wijken te verminderen (Gemeente Rotterdam, NV). Deze wijken zijn twee van de armste wijken in Nederland, gekenmerkt door een sterke concentratie van sociale problemen (Veldacademie, 2020; Gemeente Rotterdam, NV). Tegelijk voelen de bewoners van BoTu zich bovengemiddeld sterk met elkaar verbonden en zetten zij zich vaker in voor de aanwezige bewonersinitiatieven dan andere Rotterdammers (Gemeente Rotterdam, NV; Veldacademie, 2021). Volgens de gemeente ontwikkelt BoTu zich op positieve wijze en de gemeente Rotterdam is vastberaden om deze trend voort te zetten door middel van het tienjarige programma 'Veerkrachtig BoTu 2028', gericht op een actieve samenwerking van markt, maatschappij en overheid (Gemeente Rotterdam, NV; Veldacademie, 2021).

Probleemstelling

Ondanks de toegenomen aandacht voor maatschappelijke initiatieven bestaan zij vaak na 2 jaar niet meer (Keek, 2021) en is er weinig empirisch bewijs van prestaties van maatschappelijke initiatieven over lange termijn (Van Meerkerk, Kleinhans en Molenveld, 2018). Toch dringen verschillende partijen aan op het investeren in maatschappelijke initiatieven: ze zijn relatief goedkoop, worden breed gewaardeerd in de wijk (Keek, 2021), vergroten het zelfvertrouwen van bewoners en dragen bij aan het imago van de wijk (Van der Zwaard et al., 2018). Hoe duurzamer een maatschappelijk initiatief is, hoe langer deze positieve bijdrage behouden blijft (Igalla et al., 2019).

Verschiedene factoren worden meermaals benoemd als belangrijk voor de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven, maar uit onderzoek is nog geen eenduidig model voortgekomen. Mogelijk kan een combinatie van deze factoren leiden tot een evenwichtig beeld dat de behoeften van maatschappelijke initiatieven om duurzaam voort te kunnen bestaan weerspiegelt. Als deze behoeften coherent zijn in normale tijden is het mogelijk dat zij veranderen zodra een crisissituatie zoals de coronacrisis zich voordoet, maar de manier waarop is nog onbekend. Daarom staat in dit onderzoek de volgende vraag centraal:

Welke factoren spelen een rol bij het bereiken en behouden van duurzaamheid door maatschappelijke initiatieven in BoTu en hoe zijn deze factoren beïnvloed door de coronacrisis?

Om hier antwoord op te geven wordt eerst de bestaande theoretische kennis omtrent maatschappelijke initiatieven omschreven en vergeleken. Hierbij wordt ingegaan op de gangbare definities van een maatschappelijk initiatief en worden de factoren die in de beschikbare literatuur worden gezien als significant voor de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven uiteengezet. Vervolgens wordt een analyse gemaakt van beschikbare informatie over maatschappelijke initiatieven in BoTu om te onderzoeken in hoeverre deze factoren een rol spelen voor lokale maatschappelijke initiatieven. De resultaten worden besproken en vergeleken met de bestaande literatuur om conclusies te trekken, waarna kort wordt gereflecteerd op het onderzoek.

Wetenschappelijke relevantie

Er is al langere tijd sprake van een verschuiving binnen het denken over participatie door beleidsmakers. Waar ooit de overheid of markt diensten leverden komt nu een grotere nadruk op samenwerking tussen overheid, markt en maatschappelijk middenveld (Torfing, Sørensen & Røiseland, 2019). Hierbij is er toegenomen ruimte voor burgers om zelf of samen met overheid en markt te voldoen aan de eigen behoeften. Maar om dit te laten slagen moeten initiatieven van burgers duurzaam zijn, wat niet vanzelfsprekend is (Boonstra & Claessens, 2021). Er is onvoldoende kennis en consensus over de factoren die bijdragen aan de duurzaamheid van burgerinitiatieven (Van der Zwaard et al., 2018; Edelenbos, Van Meerkerk & Schenk, 2018). In dit onderzoek wordt bijgedragen aan het vormen van zo'n consensus, die gebruikt kan worden door toekomstige onderzoekers, verkregen uit de bestaande literatuur en getoetst aan de Rotterdamse praktijk.

Maatschappelijke relevantie

Maatschappelijke initiatieven worden steeds vaker gezien als kostenbesparende, draagkrachtige alternatieven voor publiek gefinancierde voorzieningen (Igalla et al., 2019) die snel in actie kunnen komen bij urgente hulpvragen, zoals gebeurde in de eerste lockdown veroorzaakt door het coronavirus (Boonstra & Claessens, 2021). Het vergroten van de kennis over maatschappelijke initiatieven heeft positieve maatschappelijke gevolgen hebben en draagt bij aan de beschikbaarheid van de diensten die zij leveren. Het is onduidelijk in hoeverre burgers in staat zijn collectief georganiseerde diensten een langere periode te verzorgen (Igalla & van Meerkerk, 2015). Dit is belangrijk wanneer initiatieven kwetsbare groepen bijstaan, zoals gebeurt in Bospolder-Tussendijken

(Gemeente Rotterdam, NV; Veldacademie, 2020). Tegelijk moet gewaakt worden voor het ontstaan van ongelijkheid door te steunen op maatschappelijke initiatieven (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla & Van Meerkerk, 2015). Dit onderzoek vergroot het begrip van de behoeften van maatschappelijke initiatieven zodat zij beter ondersteund kunnen worden in normale en crisistijden en hun goederen en diensten op betrouwbare, duurzame wijze kunnen leveren aan de maatschappij. Het biedt inzicht in de huidige stand van zaken bij maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken en de problemen waar zij tegenaan lopen.

Theoretisch kader

Maatschappelijke initiatieven

De literatuur gebruikt verschillende termen voor wat ik hier zal aanduiden als maatschappelijke initiatieven, maar de betekenis komt sterk overeen. In dit onderzoek wordt gesproken van maatschappelijke initiatieven wanneer burgers de leiding nemen bij het stellen van doelen, het bepalen van de manier waarop deze worden bereikt en het uitvoeren hiervan, waarbij zij publieke goederen en diensten leveren aan de gemeenschap (Igalla & Van Meerkerk, 2015; Healey, 2015a; Rekenkamer Rotterdam, 2020). Deze conceptualisering is vergelijkbaar met de begrippen *Community Based Initiatives* (Igalla, Edelenbos & Van Meerkerk, 2020; 2019), *Community Enterprises* (Van Meerkerk et al., 2018), *Community Led Initiatives* (Castell, 2016) en termen als burgerinitiatieven, de participatiemaatschappij of de 'doe-het-zelf' democratie (Soares da Silva, Horlings & Figueiredo, 2018). Andere kenmerken zijn de grondslag van maatschappelijke initiatieven in een lokale gemeenschap, het ontbreken van een winstoogmerk en het herinvesteren van eventuele opbrengsten van activiteiten in de lokale gemeenschap (Igalla et al., 2019; Van Meerkerk et al., 2018; Igalla & Van Meerkerk, 2015; Rekenkamer Rotterdam, 2020). Maatschappelijke initiatieven zijn innovatief, goed in het oplossen van problemen, gelegitimeerd door de gemeenschap, pragmatisch ingesteld en vaak gericht op specifieke vraagstukken of behoeften (Igalla et al., 2020; Boonstra & Claessens, 2021; Keek, 2021; Igalla & Van Meerkerk, 2015; Healey, 2015b).

Igalla et al. (2020) benoemen dat deze omschrijving van maatschappelijke initiatieven ook overeen komt met de hoogste rang van Arnstein's (1969) participatieladder, waarin de macht van burgers compleet is en zij controle hebben over doelstelling, de middelen om dit te bereiken en de implementatie hiervan. Maar de macht van burgers in maatschappelijke initiatieven is niet absoluut, zij handelen nog steeds binnen een institutionele setting van wetten en overheidsregulatie en veel maatschappelijke initiatieven zijn (deels) afhankelijk van externe steun (Igalla et al., 2019; Igalla & Van Meerkerk, 2015; Soares da Silva et al., 2018). Zoals Torfing et al. (2019) benoemen heeft niemand in de huidige samenleving de benodigde kennis en middelen om van de buitenwereld los te staan en is men afhankelijk van een uitwisseling van bronnen om problemen op te lossen.

Maatschappelijke initiatieven ontstaan vaak als reactie op het falen van staat en markt om bepaalde publieke goederen en diensten aan te bieden (Edelenbos et al., 2018; Igalla et al., 2019; Carlsen, Toubøl & Brincker, 2021; Healey 2015a; Castell, 2016; Soares da Silva et al., 2018). Deze initiatieven vullen dan ook vaak het gat achtergelaten door een terugtrekkende overheid (Igalla et al., 2019; Igalla & Van Meerkerk, 2015), gebrek aan aandacht van grote Ngo's (Healey, 2015b) of een overheid die niet gepast reageert op een ontstane crisissituatie. Dit is bijvoorbeeld hoe veel initiatieven ontstonden in de coronacrisis, waar burgers elkaar hielpen om weggevalen zorg, overheidssteun en persoonlijk contact op te vangen (Boonstra & Claessens, 2021; Carlsen et al., 2021). Rotterdamse maatschappelijke initiatieven vormden in de eerste lockdown een laagdrempelige hulpbron bij acute nood die bijdroeg aan vroege signalering van problemen en een formele instanties aanvulde door hulp te bieden aan degenen die niet bij hen in beeld waren (Boonstra & Claessens, 2021).

De staat zal mogelijk nooit meer zo vrijgevig zijn als in de hoogtijdagen van de verzorgingsstaat (Healey, 2015a). Maatschappelijke initiatieven zijn een alternatieve wijze om goederen, diensten en lokale ontwikkeling te organiseren, tegen lagere kosten voor de terugtrekkende publieke sector (Healey, 2015a; Soares da Silva et al., 2018). Torfing et al. (2019) vrezen echter dat betrokkenheid van burgers gebruikt wordt om bezuinigingen door te voeren en publieke taken een verantwoordelijkheid te maken van fragiele lokale gemeenschappen. De focus op collectieve actie vanuit lokale gemeenschappen kan dominante lokale groepen in staat stellen anderen uit te sluiten van goederen en diensten (Healey, 2015a). Ook kan grotere ongelijkheid

ontstaan tussen gemeenschappen die meer en minder in staat zijn tot het ontwikkelen van duurzame maatschappelijke initiatieven (Boonstra & Claessens, 2021; Healey, 2015a; Torfing et al., 2019) en de vaak vrijwillige basis van initiatieven maakt het een uitdaging activiteiten en diensten langdurig vol te houden (Van Meerkerk et al., 2018; Igalla et al., 2019).

Duurzaamheid

Toen Arnstein (1969) pleitte voor het overnemen van macht door burgers via zelforganisatie werd niet gesproken over de manier waarop deze macht moest worden behouden. In de praktijk blijkt verduurzaming echter een valkuil te zijn bij organiseren van een maatschappelijk initiatief (Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018; Healey, 2015a). Na het vroege enthousiasme bij het opzetten van een initiatief ontstaan organisatorische, financiële en persoonlijke vraagstukken: hoe lang kunnen en willen initiatiefnemers hun inzet volhouden, waar worden fondsen geworven, welke lasten en verantwoordelijkheden kan men dragen (Van der Zwaard et al., 2018; Boonstra & Claessens, 2021)? Initiatiefnemers zijn doorgaans vrijwilligers en door hoge werkdruk ligt burn-out liggen op de loer, vooral als externe stressoren extra spanning veroorzaken (Newman, Waldron, Dale & Carriere, 2008; Van der Zwaard et al., 2018; Healey, 2015a).

Wanneer een maatschappelijk initiatief ophoudt te bestaan kunnen essentiële diensten verloren gaan. Initiatieven ontstaan in een crisissituatie zijn extra kwetsbaar op de lange termijn door verminderde behoefte aan het initiatief na het afwenden of doorstaan van een crisis en er kan een sterke neiging zijn terug te keren naar de voormalige stand van zaken (Boonstra & Claessens, 2021). Verschillende partijen sturen daarom aan op grotere aandacht voor de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven. In dit onderzoek wordt onder de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven het langdurig voortbestaan van het initiatief gerekend, op eigen kracht of dankzij externe ondersteuning (Boonstra & Claessens, 2021; Rekenkamer Rotterdam, 2020; Igalla et al., 2019). Deze term kan ook worden gebruikt om aan te geven dat iets anders dan het initiatief langdurig behouden blijft, zoals verkregen kennis en kunde, nieuw opgedane contacten, positieve invloed op de wijk, blijvende verandering na een crisis en het gegroeid vermogen van bewoners om zichzelf bij een nieuw probleem weer te organiseren (Van der Zwaard et al., 2018; Boonstra & Claessens, 2021).

De literatuur benoemt verschillende factoren die een rol spelen bij het bereiken, behouden of ontbreken van duurzaamheid bij maatschappelijke initiatieven. Aangezien hiervoor nog geen algemeen model bestaat zal ingegaan worden op de meest benoemde factoren: sociaal kapitaal, de organisatiestructuur, financiële middelen, de rol van de overheid, het zelf organiserend vermogen en de persoonlijke rol van de initiatiefnemers.

Sociaal kapitaal

Maatschappelijke initiatieven ontstaan volgens Boonstra en Claessens (2021) uit sociaal kapitaal: de combinatie van netwerken en contacten, gedeelde normen en het onderlinge vertrouwen die kunnen leiden tot wederzijds voordelige samenwerkingen (Putnam, 1995). Een initiatiefnemer moet mensen kennen en samenbrengen, in korte tijd relaties opbouwen met betrokkenen en zich verbinden aan invloedrijke actoren die nodige steun leveren. Het beschikbare sociale kapitaal wordt gebruikt om mensen en middelen te mobiliseren en actie te coördineren (Igalla et al., 2020; Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018). Het hebben van een divers netwerk laat men gebruik maken van formele en informele connecties en is minder afhankelijk van de steun en inzet van één persoon, organisatie of inkomstenbron (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla et al., 2019). Meerdere onderzoekers gebruiken een uitsplitsing van verschillende soorten sociaal kapitaal, elk met een unieke rol binnen het ondersteunen van de duurzaamheid van het maatschappelijk initiatief: *bonding*, *bridging* en *linking social capital* (Van Meerkerk et al., 2018; Boonstra & Claessens, 2021).

Bonding social capital verwijst naar het hebben van een kerngroep die elkaar kent en vertrouwt (Igalla et al., 2019). Zij verzorgen de organisatie van het initiatief en brengen mensen

samen (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla et al., 2019), waardoor bijvoorbeeld het aantal inkomstenbronnen kan worden vergroot (Igalla et al., 2020). Bonding social capital kan ook verwijzen naar sterke banden tussen burens of vrienden (Van Meerkerk et al., 2018). Bridging social capital verbindt het initiatief met externe actoren, zoals de gemeenschap andere groepen, en wordt gebruikt om steun te verkrijgen uit de directe omgeving en om vrijwilligers te werven (Igalla et al., 2019; Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018). Het vergroot de beschikbare menselijke en financiële bronnen (Igalla et al., 2020). Linking social capital verbindt initiatieven met formele instituten en wordt ingezet om de steun en middelen van institutionele spelers te verkrijgen (Igalla et al., 2020; 2019; Boonstra & Claessens, 2021). Boonstra en Claessens (2021) zagen hoe in de coronacrisis gemeentelijke steun voor initiatieven vooral terecht kwam bij degenen die al contacten hadden bij de gemeente. Verbindende personen dragen hieraan bij door initiatiefnemers in contact te brengen met ondersteunende partijen. Zij bouwen en activeren op deze manier sociaal kapitaal (Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018).

Gebieden met sterke netwerken hebben een voordeel ten opzichte van gebieden met minder sterk ontwikkelde netwerken (Boonstra & Claessens, 2021). Hierin lijkt BoTu geen voordeel te hebben: minder dan de helft van de bewoners heeft wekelijks contact met de burens en dit aantal daalt (Veldacademie, 2021). Hoewel landelijk gezien zo'n 15 tot 25% vindt dat buurtrelaties sinds de coronacrisis zijn verbeterd geeft 16% van de Rotterdammers aan dat er veel spanningen zijn tussen buurtbewoners en dat overlast van burens is toegenomen sinds het begin van de coronacrisis (Engbersen et al., 2020).

Organisatiestructuur

De organisatie van initiatieven beïnvloedt hun duurzaamheid. Een winstgevend en betrouwbaar verdienmodel vergroot de autonomie en duurzaamheid van initiatieven (Van Meerkerk et al., 2018; Igalla et al., 2019). Dit kan bereikt worden door bijvoorbeeld locatieverhuur, diensten of faciliteiten te bieden tegen betaling of door externe fondsen te gebruiken (Van Meerkerk et al., 2018). Ook het hebben van voldoende betrokkenen met genoeg tijd om activiteiten te organiseren en uitvoeren draagt bij aan de duurzaamheid van initiatieven (Igalla et al., 2020), evenals het hebben van een legitieme en transparante structuur, een heldere strategie (Igalla et al., 2019) en een mate van formalisatie van het initiatief om juridisch verkeer met andere organisaties en instanties mogelijk te maken (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla & Van Meerkerk, 2015).

Maar de expertise om een stabiele organisatie op te bouwen ontbreekt vaak (Boonstra & Claessens, 2021; Van der Zwaard et al., 2018). Expertise van buitenaf kan helpen om effectiever en efficiënter te werken, de blik meer op de lange termijn te richten en betere ondersteuning te vinden voor de activiteiten die initiatieven uitvoeren (Van der Zwaard et al., 2018). Eerdere ervaring met het in stand houden van een initiatief en het al beschikken over professionele contacten kan ook een voordeel opleveren.

Financiële middelen

Het creëren van een stabiele inkomstenbron is belangrijk voor duurzaamheid. Inkomsten worden gebruikt om kosten te dekken en activiteiten te kunnen opzetten (Igalla & Van Meerkerk, 2015). Zonder fondsen of schenkingen is een locatie hebben vaak onmogelijk, terwijl deze sterk bijdraagt aan de zichtbaarheid en bereikbaarheid van het initiatief (Kalk & Dubbelboer, 2016). Veel maatschappelijke initiatieven vinden creatieve manieren om kosten te beperken en begrotingen rond te krijgen, zoals het motiveren van professionals om tijd te doneren aan het initiatief (Newman et al., 2008), het geven van waarde aan afvalmateriaal door het op te knappen of te recyclen (Dale & Newman, 2008; Zapata Campos & Zapata, 2017) of het gezamenlijk investeren in de opwekking van duurzame energie (Magnani & Osti, 2016). Maar ook deze initiatieven maken gebruik van fondsen, subsidies of een startinleg. Zoals Van der Zwaard et al. (2018) benoemt: als het makkelijk was winst

te maken met een initiatief zou er al eerder een ondernemer ingestapt zijn. Dit geldt nog sterker voor maatschappelijke initiatieven in achtergestelde gemeenschappen, waar de bewoners minder in staat zijn te betalen voor aangeboden goederen en diensten.

Het Nederlandse ondersteuningssysteem voor maatschappelijke initiatieven is gefocust op het bieden van startsubsidie, met vaak intense maar kortdurende aandacht voor nieuwe initiatieven (Van der Zwaard et al., 2018). Doorgroeien naar een structureel verdienmodel is voor veel initiatieven een grote uitdaging (Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018). Het vinden van verschillende inkomstenbronnen, zoals fondsen of steun voor exploitatiekosten, vermindert de kwetsbaarheid van initiatieven (Van der Zwaard et al., 2018; Igalla & Van Meerkerk, 2015). Maar de benodigde kennis, expertise of begeleiding die initiatieven de juiste kant op stuurt ontbreekt vaak (Boonstra & Claessens, 2021; Van der Zwaard et al., 2018).

Rol van de Overheid

Zelfs maatschappelijke initiatieven die, naar het ideaalbeeld van Arnstein (1969), volledig zelfbepalend zijn opereren nog steeds binnen een institutionele setting. Binnen het huidige systeem kan een initiatief daardoor nooit volledig losstaan van de overheid. Vaker is sprake van verwevenheid, zoals benoemd door Torfing et al. (2019). De lokale overheid kan een belangrijke faciliterende rol spelen voor initiatieven en zo duurzaamheid bevorderen (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla et al., 2020; 2019; Van Meerkerk et al., 2018; Edelenbos et al., 2018). Deze hulp bestaat meestal uit financiële steun, het delen van kennis en contacten, stimuleren van initiatieven, aangaan van intense samenwerkingen of het vergroten van de bekendheid van initiatieven (Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk et al., 2018).

De keerzijde is dat maatschappelijke initiatieven vaak sterk afhankelijk zijn van de overheid, ook al ligt hun oorsprong in tekortkomingen van diezelfde overheid en maakt dit hen kwetsbaar voor politieke- en beleidsveranderingen (Soares da Silva et al., 2018). Als de overheid negatief reageert op het initiatief of steun onttrekt vermindert dit de duurzaamheid (Igalla et al., 2020; Van Meerkerk et al., 2018; Edelenbos et al., 2018). Hinder door negatieve betrokkenheid bij het initiatief, moeilijkheden veroorzaakt door bureaucratie en hoge verplichtingen aan initiatieven veroorzaken druk en vermoeidheid bij initiatiefnemers en verminderen de duurzaamheid van het initiatief (Igalla et al., 2019; Castell, 2016; Newman et al., 2008; Edelenbos et al., 2018).

Initiatieven zouden geholpen zijn met meer en betere steun vanuit de overheid, met minder verplichtingen (Kalk & Dubbelboer, 2016; Keek, 2021; Rekenkamer Rotterdam, 2020). Zo benoemt de Rekenkamer Rotterdam (2020) dat initiatiefnemers beter kunnen worden geholpen bij het vinden en aanvragen van een passende subsidieregeling, met meer informatie over de vereisten die hieraan verbonden zijn. Slechts 40% van de Rotterdamse initiatiefnemers zegt positief te zijn over de terugkoppeling van de gemeente tijdens het samenwerkingsproces. De gemeente Rotterdam zou geen serieuze houding hebben richting initiatieven en geen lessen trekken uit de omgang met initiatieven. De kwaliteit van ondersteuning zou sterk wisselen, afhankelijk van de persoonlijke ervaring van ambtenaren (Rekenkamer Rotterdam, 2020). In de eerste lockdown van de coronacrisis bood de gemeente Rotterdam in eerste instantie geen steun aan maatschappelijke initiatieven getroffen door de coronamaatregelen, wist zij onvoldoende wat speelde in de wijken, werd kennis niet gedeeld en leek te worden verwacht dat initiatieven de eigen weg zouden vinden (Edua-Mensah, 2020; Boonstra & Claessens, 2021).

Zelforganiserend vermogen

Een minder vaak benoemde factor die bijdraagt aan de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven is het gevoel bij bewoners dat zij in staat zijn om gezamenlijke problemen aan te pakken door een initiatief te starten en vol te houden, ook wel 'collectieve zelfredzaamheid' of het zelforganiserend vermogen genoemd (Van der Zwaard et al., 2018; Boonstra & Claessens, 2021). Bij

het oprichten van nieuwe initiatieven en coalities wordt gebruik gemaakt van eerdere ervaring uit persoonlijke betrokkenheid en wanneer een initiatief ophoudt te bestaan blijft deze kennis bestaan bij de deelnemers en is bijgedragen aan de reputatie van het gebied en het vertrouwen tussen bewoners. Dit kan een verklaring vormen voor de wijze waarop buurten met gemiddeld meer maatschappelijke initiatieven, zoals BoTu (Gemeente Rotterdam, NV), dit kenmerk over langere tijd in stand weten te houden. Eerdere investeringen in netwerken, maatschappelijke coalities en kennis over het oprichten van initiatieven betalen zich uit in het gemak waarmee bewoners zich later voor elkaar inzetten (Boonstra & Claessens, 2021).

Kenmerken van initiatiefnemers

Verskillende eigenschappen van initiatiefnemers kunnen de duurzaamheid van initiatieven beïnvloeden. Intrinsieke gedrevenheid en een gevoel van urgentie die initiatiefnemers aansporen zich in te zetten voor de gemeenschap dragen bij aan de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven (Boonstra & Claessens, 2021). Wanneer initiatiefnemers en deelnemers geloven in het initiatief en het steunen hiervan hen plezier en energie oplevert kan burn-out vermeden worden (Newman et al., 2008). Ook zou sterk, ondernemend en gemotiveerd leiderschap van belang zijn om een duurzaam maatschappelijk initiatief te kunnen vormen (Van Meerkerk et al., 2018; Igalla et al., 2019; Igalla & Van Meerkerk, 2015). Leidende figuren in de gemeenschap identificeren lokale behoeften, pakken problemen aan, mobiliseren bronnen, ontwikkelen de organisatie van initiatieven, vormen samenwerkingen en strategische allianties met institutionele machthebbers en kunnen nieuwe kansen identificeren en benutten (Van Meerkerk et al., 2018; Veldacademie, 2021). Ondanks de term leiderschap worden deze verantwoordelijkheden meestal door meerdere leden van het kernteam uitgevoerd (Van Meerkerk et al., 2018).

Methodologie

Hiervoor is besproken welke factoren invloed kunnen hebben op de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven. Om te onderzoeken welke hiervan een rol spelen in het Rotterdamse Bospolder-Tussendijken en in hoeverre deze zijn beïnvloed door de coronacrisis wordt bestaande data uit interviews en elektronische bronnen afkomstig uit de periode voor en tijdens de coronacrisis geanalyseerd.

Data

De secundaire data in dit onderzoek is afkomstig van een vragenlijst die tweemaal is afgenomen onder maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken en uit getranscribeerde interviews met betrokkenen van maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken. Zowel de vragenlijst als de interviews zijn door de Veldacademie afgenomen als onderdeel van de Monitor BoTu2028 (Veldacademie, 2020; Veldacademie, 2021).

De vragenlijst is beschrijvend van aard en is afgenomen als onderdeel van een inventarisatie van maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken, sinds 2019 jaarlijks herhaald. Deze gaat in op onder andere de omvang, het doel en de thematiek van lokale initiatieven. De verkregen data is afkomstig uit digitale bronnen en gestructureerde interviews. De volledige vragenlijst en de resultaten zijn in te zien in de rapportages van de Veldacademie (2021; 2021). In 2020 zijn ook eerder onbekende initiatieven en initiatieven die zijn opgekomen als reactie op COVID-19 gerelateerde hulpvragen meegenomen (Veldacademie, 2021). Initiatieven werden gevonden via *deskresearch* en *snowball sampling* tijdens de interviews. De kans bestaat dat kleinere, minder zichtbare en minder verbonden initiatieven hierdoor niet in beeld zijn gekomen. De datasets bevatten respectievelijk 48 en 50 ingevulde vragenlijsten, beiden voor de helft afkomstig uit de wijk Bospolder en voor de helft uit de wijk Tussendijken.

De 64 interviews met initiatiefnemers van en betrokkenen bij maatschappelijke initiatieven zijn uitgevoerd door de Veldacademie in de periode van april tot en met augustus 2020. De interviews zijn getranscribeerd door onderzoekers van de Veldacademie, die hun bevindingen hebben geplaatst op verhalenvanbotu.nl. De benaderde initiatieven maken deel uit van de bovengenoemde inventarisatie van maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken. De interviews gingen voornamelijk over het functioneren van initiatieven en de persoonlijke omstandigheden van initiatiefnemers in de Coronacrisis. Doordat de interviews door andere onderzoekers zijn uitgevoerd en getranscribeerd kan contextuele informatie verloren zijn gegaan.

Het combineren van de datasets heeft geleid tot een set van 153 documenten (ingevulde vragenlijsten en getranscribeerde interviews) met betrekking tot 66 maatschappelijke initiatieven in Bospolder Tussendijken. Een aantal interviews zonder inhoudelijke informatie over maatschappelijke initiatieven of enig ander belang voor dit onderzoek zijn uitgesloten van de analyse.

Door gebruik te maken van bestaande data wordt efficiënt omgegaan met eerder verzamelde onderzoeksdata. De medewerking van respondenten wordt hierdoor optimaal benut en overvraging in het onderzoeksveld wordt tegengegaan (Bryman, 2015). De onderzoeker is in staat om meer tijd te steken in de analyse van eerder verzamelde data en er kan gebruik worden gemaakt van meer data dan de onderzoeker zelf zou kunnen verzamelen. Een bijkomend voordeel is dat de bestaande data verzameld is voor en tijdens de Coronacrisis, wat een vergelijking tussen deze periodes mogelijk maakt. Het gebruiken van bestaande data betekent echter ook dat de onderzoeker minder zicht heeft op de kwaliteit van de data en eventuele problemen die zich tijdens de dataverzameling hebben voorgedaan (Bryman, 2015). Ook wordt de onderzoeker hierdoor beperkt tot onderwerpen die destijds zijn bevroegd.

Analyse

De onderzoeksdata is op kwalitatieve wijze geanalyseerd door gericht te zoeken naar informatie omtrent de factoren die in het theoretisch kader naar voren kwamen als van invloed zijnde op de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven. Hierbij werd tot maatschappelijke initiatieven gerekend de activiteiten en organisaties opgezet door burgers, waarbij zij zelf beschikken over de doelen die nagestreefd worden en de middelen en methoden waarmee zij proberen deze te bereiken ten bate van de gemeenschap, overeenkomstig met de definitie omschreven in het theoretisch kader. Onder duurzaamheid werd verstaan het langdurig voortbestaan van genoemde initiatieven. Onderstaande tabel toont de manier waarop invulling is gegeven aan de factoren die van belang zijn voor de duurzaamheid van een maatschappelijk initiatief omschreven in het theoretisch kader. Onder elke factor staan de kenmerken van de aanwezigheid of het ontbreken hiervan waarnaar is gezocht in de antwoorden op de vragenlijst en in de interviews.

Sociaal kapitaal	Organisatie-structuur	Financiële middelen	Rol van de overheid	Zelforganiserend vermogen	Kenmerken van initiatiefnemers
Contacten met vrijwilligers, geïnteresseerden, sleutelfiguren, instanties en andere initiatieven, diversiteit van formele en informele netwerken, goede banden binnen het netwerk	Sterk ondernemingsmodel, effectief en efficiënte werkwijze, aantal betrokkenen, voldoende capaciteit, gebrek aan kennis en kunde	Subsidie, verdienmodel, samenwerkingsverbanden, fondsen, en overige bronnen van steun en inkomsten	Bieden van financiële steun, bevorderen van contacten, kennis en expertise, opleggen van regels en verplichtingen, investeren in netwerken en maatschappelijke coalities, frustreren van initiatieven	Kennis en vertrouwen van initiatiefnemers, ervaring met maatschappelijke initiatieven, bekendheid met andere initiatieven, doorgeven van kennis en kunde	Sterk leiderschap, gedrevenheid, gevoel van urgentie, plezier in het initiatief

Tabel 1. Factoren die duurzaamheid kunnen beïnvloeden en kenmerken hiervan

Informatie en uitspraken met betrekking tot deze factoren werden als dusdanig gecodeerd, wat leidde tot een overzicht van de factoren die een rol spelen bij de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven in BoTu voor en tijdens de Coronacrisis. Per factor werd vervolgens bekeken in welke mate het geschetste beeld de bestaande theorie werd bevestigd, tegengesproken of aangevuld. Zo is een beeld gevormd van de rol die verschillende factoren spelen bij het bevorderen of verhinderen van duurzaamheid bij maatschappelijke initiatieven in BoTu, hoe zij zich tot elkaar verhouden en hoe dit is veranderd tijdens de Coronacrisis. Tijdens dit proces zijn memo's gemaakt van voorlopige bevindingen en gedachten om de analyse mee te sturen (Bryman, 2015). Los van de vastgestelde factoren is ruimte gelaten voor het ontstaan van nieuwe inzichten, maar deze zijn niet ontstaan.

Elke analyse is inherent subjectief. Gezien het individuele karakter van de scriptie kon helaas geen gebruik worden gemaakt van de steun van een extra onderzoeker om te controleren of deze tot dezelfde conclusies zou komen. Wel is het bemoedigend om op te merken dat de conclusies van dit onderzoek in overeenstemming zijn met de bevindingen van medestudenten en bijvoorbeeld ook Boonstra en Claessens (2021), die in deels dezelfde doelgroep dus vergelijkbare patronen vaststelden.

Ethische overwegingen

Voor zover dit achteraf kan worden vastgesteld was bij het verzamelen van de informatie die hier wordt geanalyseerd aandacht voor het welzijn van participanten, is toestemming gevraagd om informatie te verzamelen en voor onderzoek te gebruiken, was geen sprake van inbreuk op privacy en is geen misleiding gebruikt. Aangezien de secundaire analyse van data geen direct contact met

participanten vereist en toestemming is gegeven de data te gebruiken voor wetenschappelijk onderzoek wordt ook in dit onderzoek voldaan aan de vereisten voor ethisch onderzoek. Met de beschikbaar gestelde data wordt zorgvuldig omgegaan door de onderzoeker. De data wordt niet langer behouden dan nodig is in het kader van het onderzoek en wordt niet met derden gedeeld. In zoverre dit nog niet was gebeurd is de gebruikte data geanonimiseerd om de privacy van participanten te beschermen en te zorgen dat uitspraken en resultaten niet naar individuele personen of organisaties te herleiden zijn. Het gebruiken van bestaande data is een veilige en effectieve onderzoeksmethode nu de coronacrisis vereist dat persoonlijke contacten zo veel mogelijk vermeden worden om de gezondheid van zowel participant als onderzoeker te beschermen.

Resultaten

Aan de hand van de data wordt ingegaan op de vorm die maatschappelijke initiatieven aannemen in de Rotterdamse wijken Bospolder en Tussendijken, de manier waarop factoren gerelateerd aan de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven zich tonen en de invloed van de coronacrisis.

Maatschappelijke initiatieven

De maatschappelijke initiatieven in Bopolder-Tussendijken worden gekenmerkt door enorme diversiteit op verschillende vlakken. Sommigen zijn opgericht en worden onderhouden door een individuele initiatiefnemer, anderen beschikken over vele vrijwilligers en betaalde medewerkers. Sommige initiatieven voeren verschillende activiteiten uit, anderen draaien om een enkele gebeurtenis, zoals het organiseren van een jaarlijks evenement.

De meeste initiatieven zijn gericht op de eigen wijk en de lokale gemeenschap. Zij hebben als doel het bijdragen aan de toekomst van de wijk en haar bewoners. De meest voorkomende doelgroepen zijn kinderen, ouderen en kwetsbare bewoners. Initiatieven gericht op kinderen focussen zich op het stimuleren van de ontwikkeling en het leren door bijvoorbeeld huiswerkhulp te bieden. Ouderen worden vooral betrokken in de hoop sociale contacten te bevorderen, mensen te laten bewegen en zo een gezonde oude dag te ondersteunen. Voor kwetsbaren in de wijk zijn meerdere vormen van steun beschikbaar: voedselbanken, begeleiding tot de arbeidsmarkt of een opleiding, pogingen tot het creëren van kansen. Daarnaast zijn een aantal initiatieven gericht op uitstraling van de wijk.

“Korte tijd terug stond in de krant over Rotterdam dat Rotterdam op z'n mooist is in moeilijke tijden” -R47

De eerste lockdown dwong sommige initiatieven activiteiten af te blazen en de deuren te sluiten. Voor andere initiatieven, voornamelijk degenen die voorzien in basisbehoeften, nam de vraag om hulp sterk toe. Een deel van de initiatieven veranderde haar activiteiten om beter te voldoen aan de veranderde behoeften in de wijk. Zij gingen bijvoorbeeld goedkope maaltijden aanbieden, waarbij de locatie nu als opslag- en uitdeellocatie werd gebruikt. De meeste initiatiefnemers bleven constant op zoek naar manieren om de lokale gemeenschap te steunen.

Conditie voor duurzaamheid

Van de initiatieven waarbij het moment van oprichting bekend was zijn zeventien initiatieven opgericht in de afgelopen 5 jaar. Twee hiervan zijn specifiek in de Coronacrisis opgekomen, waarbij vermeld moet worden dat één van deze twee, Delfshaven Helpt, een groot aantal actoren en gerichte acties in de wijk omvatte. Tussen 2010 en 2015 zijn nog eens veertien initiatieven ontstaan, en de overige achttien herleidbare initiatieven bestonden al voor 2010, waarvan er tien initiatieven voor 2000 zijn opgericht en dus al langer dan twintig jaar in de wijk bestonden op het moment dat de data werd verzameld. Het is onbekend hoeveel initiatieven in dezelfde periode zijn opgehouden te bestaan.

Sociaal kapitaal

Maatschappelijke initiatieven in BoTu hechten veel waarde aan contact met bewoners, vooral wanneer zij tot de doelgroep behoren. Slechts een paar initiatieven krijgen participanten aangewezen door de gemeente en hoeven hier niet zelf naar op zoek; de anderen zijn afhankelijk van persoonlijk contact om bewoners, vrijwilligers en samenwerkingspartners te vinden en aan zich te binden. Over het algemeen lijken initiatieven tevreden met de sociale netwerken waar zij over bezitten, de wens tot uitbreiding van het netwerk werd slechts enkele keren benoemd.

Doordat in de interviews weinig is gesproken over de interne dynamiek van initiatieven kan weinig uitspraak gedaan worden over aanwezigheid van bonding social capital. De focus lag vooral op

externe interacties en daaruit bleek dat zowel bridging als linking social capital een grote rol spelen bij de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven in BoTu. Het hebben van een breed netwerk en het kunnen aanspreken van bewoners worden genoemd als succesfactoren voor het functioneren van een initiatief, het bereiken van bewoners en het winnen van hun vertrouwen kan een drempel vormen. De meeste initiatieven zijn naar buiten gericht en besteden aandacht aan het laagdrempelig ontmoeten van buurtbewoners. Persoonlijke contacten in de wijk worden regelmatig ingezet ter promotie van initiatieven. Maar niet iedereen wordt hiermee bereikt: jongeren zijn als doelgroep moeilijk aanspreekbaar en er zijn zorgvermijders in de wijk die lastig bereikbaar zijn. Schaamte zou deze mensen ervan weerhouden steun en hulp te zoeken bij overheid, instanties en initiatieven. De contacten met andere maatschappelijke initiatieven lijken beperkt, behalve bij een aantal initiatieven met een netwerkende rol. Over het algemeen onderhouden maatschappelijke initiatieven vooral contacten met initiatieven met een vergelijkbare rol binnen de wijk: initiatieven gericht op kinderen zijn vooral bekend met andere initiatieven gericht op kinderen, voedselbanken onderling bekend en buurthuizen zijn verbonden via de overkoepelende organisatie waar zij uit voortkomen.

Er zijn veel samenwerkingen met formele actoren. Dit kunnen professionals zijn die een rol spelen bij de eigen activiteiten, bijvoorbeeld door te helpen bij het organiseren van activiteiten, maar ook met leden van gezaghebbende instanties als gemeente en politie is regelmatig contact. Volgens respondenten is sprake van een lange geschiedenis van samenwerkingen tussen lokale initiatieven en grotere organisaties die bijdraagt aan het vertrouwen dat partijen in elkaar hebben. Tegelijk wordt het contact met de gemeente regelmatig als knelpunt benoemd. Drie individuen zijn door verschillende respondenten benoemd als sleutelfiguur. Zij zetten zich al langere tijd in voor het welzijn van de wijk, hebben veel (in)formele contacten en zijn actief bij verschillende initiatieven en organisaties. Tegelijk stelt één van hen dat de betrokkenheid in BoTu niet toegeschreven kan worden aan enkel individuele actoren. Er zou sprake zijn van een structuur van betrokkenheid, die niet in elkaar zou vallen als deze sleutelfiguren zouden verdwijnen. Een aantal organisaties worden ook benoemd als sleutelfiguur. Dit zijn vaak plaatsen die bekend zijn met veel andere initiatieven en de gemeentelijke hulpverlening waar mensen met een hulpvraag in beeld zijn, waardoor zij een laagdrempelig doorverwijspunt vormen. Voorbeelden hiervan zijn basisscholen, de huizen van de wijk en de verschillende voedselbanken.

Tijdens de eerste lockdown werd de impact van de coronacrisis op sociale verbindingen sterk gevoeld. Vooral ouderen raakten geïsoleerd en interactie tussen bewoners en organisaties viel abrupt weg doordat men niet meer bij elkaar naar binnen kon lopen. Initiatieven probeerden het contact met bewoners te behouden door langs de deuren te gaan om hulp aan te bieden of een praatje te maken. De bestaande netwerken in de wijk, waar de afgelopen jaren sterk in is geïnvesteerd, speelden een grote rol in deze periode. Initiatiefnemers, organisaties en sleutelfiguren wisten elkaar te vinden, kenden elkaars kracht en konden handelen vanuit vertrouwen en een gedeeld waardenkader. Dit wordt vooral benoemd wanneer het gaat over Delfshaven Helpt, een groot initiatief dat voortkwam uit het bestaande netwerk in dit gedeelte van de stad. De samenwerking van verschillende bestaande organisaties en initiatieven en het ontstaan van gezamenlijke acties heeft geleid tot het vormen van nieuwe en krachtigere connecties. Eén van de betrokkenen van Delfshaven Helpt verklaarde zelfs dat er zo veel werd samengewerkt dat er geen sprake meer leek te zijn van gescheiden organisaties: iedereen was samen bezig bewoners overeind te houden en te voorzien in basisbehoeften. Voor minder verbonden initiatieven bestaat echter het risico dat zij vergeten of over het hoofd gezien worden. Dit werd treffend omschreven door de volgende respondent:

“Er zijn een paar initiatieven waarvan we als BoTu zo overtuigd zijn dat ze onderdeel uitmaken van het sociale weefsel in de wijk. Ik kan me niet voorstellen dat we die gaan laten omvallen. Dus ik denk

dat daar potjes voor komen. Andere initiatieven die wel in Delfshaven zitten maar niet in zo'n netwerk of die iets aanbieden waarvan iedereen wel de waarde ziet maar zich niet verantwoordelijk voelt voor het effect daarvan, ja kan het heel lastig worden, dan weet ik niet zeker of het gaat lukken."

– R8, betrokkene Delfshaven Helpt

Organisatiestructuur

Initiatiefnemers benoemen regelmatig tekorten die acties van initiatieven beperken: gebrek aan geld, ruimte, spullen of vrijwilligers, waardoor zij minder kunnen bereiken dan ze graag zouden willen. Er is vaak weinig zekerheid over de toekomst, bijvoorbeeld doordat initiatieven niet weten of zij volgend jaar weer subsidie zullen ontvangen of hoe lang zij de huidige locatie kunnen behouden. Voor veel initiatieven in BoTu is het een uitdaging om een winstgevend en betrouwbaar verdienmodel te ontwikkelen, iets dat mogelijk veroorzaakt wordt door de slechte economische positie waarin veel van de bewoners zich bevinden.

De onderzochte initiatieven lijken over het algemeen een redelijk stabiele en formele structuur te hebben. Mogelijk is hierbij sprake van een selectie-effect: de meeste onderzochte initiatieven bestaan al langere tijd, wat kan komen door de meer formele structuur of hen kan hebben genoodzaakt deze te ontwikkelen om bijvoorbeeld in aanmerking te komen voor fondsen en subsidies, terwijl instabiele initiatieven mogelijk al eerder ten onder gingen. Wel is onderscheid te maken tussen initiatieven waarbij de initiatiefnemers een meer professionele, hoogopgeleide achtergrond hebben en die deels zijn ontstaan vanuit een bestaande instantie, zoals WMO radar, en initiatieven die meer organisch vanuit de wijk zijn ontstaan, waarbij de leden van het kernteam vaker een beroepsopleiding of geen afgeronde opleiding hebben. Het eerste soort initiatief lijkt grootser opgezet, met meer expertise en meer toegang tot fondsen dan het tweede type initiatief, dat informeler is en hierdoor dichterbij de wijk staat, maar ook meer moeite heeft met het navigeren van bureaucratie en het aanvragen van fondsen en subsidies.

In de Coronacrisis is bij veel initiatieven de rol veranderd. Sommige initiatieven konden niets meer doen en kwamen in de problemen, anderen kregen veel meer hulpvragen maar waren soms minder in staat om aan deze vraag te voldoen. De meest opzienbarende nieuwe organisatie die in de coronacrisis ontstond was Delfshaven Helpt. Dit werd al snel een centraal aanspreekpunt dat effectief contact legde tussen verschillende initiatieven, met een kernteam en doelgerichte werkgroepen. Via (in)formele contacten en netwerken werden middelen verkregen en fondsen aangeboord, wat leidde tot een aantal opzienbarende successen, zoals het verstrekken van voedsel- en hygiënepakketten in de wijk en het gratis aanbieden van laptops voor thuisonderwijs. Bewoners konden één nummer bellen, alle problemen bespreken, aan de juiste professionals gekoppeld worden en een plan opstellen voor het gezin. Na de golf van hulpvragen in de eerste lockdown nam het aantal hulpbehoevenden dat zich aanmeldde snel af, net als het aantal aanmeldingen van vrijwilligers. De volgende uitdaging lijkt nu te zijn hoe om moet worden gegaan met de afname in interesse en tijd van vrijwilligers en hoe de hechte samenwerking die was opgezet behouden kan worden als betrokkenen terugkeren naar meer 'normale' omstandigheden.

Financiële middelen

De maatschappelijke initiatieven in BoTu combineren verschillende inkomstenbronnen. Zij maken vooral gebruik van gemeentelijke subsidie, gevolgd door fondsen, giften en betaling voor de geleverde diensten. Donaties van geld en middelen en sponsoring werden het minst benoemd. Geldgebrek wordt vaak benoemd als probleem en beperkt het plannen van activiteiten en samenwerkingen. Doordat subsidies op jaarbasis worden verstrekt is er veel onzekerheid over toekomstige inkomsten.

Door de coronacrisis moesten veel initiatieven de deuren sluiten en konden activiteiten niet doorgaan, waardoor inkomsten verloren gingen. Ook andere manieren om geld te verkrijgen of te

besparen vielen weg: een voedselbank die vertrouwd op de lage prijzen van groente en fruit op de markt moest elders op zoek naar betaalbare producten, de verhuur van de eigen ruimte om aan inkomsten te komen werd onmogelijk. Een respondent benoemt dat sociaal maatschappelijke initiatieven in de wijk vaak geen grote financiële reserves hebben, met de vrees dat velen aan de coronacrisis onderdoor zullen gaan. Geldschieters en fondsen zijn in de crisis voorzichtiger geworden en maatschappelijke initiatieven kwamen niet in aanmerking voor financiële ondersteuning van de regering.

Delfshaven Helpt slaagde er juist in via (in)formele contacten fondsen vrij te maken bij individuen en bedrijven en kon bij een relatief voordelig tarief zo'n 700 laptops aanschaffen om gratis te verdelen onder gezinnen wiens kinderen anders geen thuisonderwijs konden volgen. Ook waren er een aantal andere initiatieven die erin slaagden een win-win situatie te creëren in samenwerking met anderen die leden onder de eerste lockdown. Zo werden horecavoorraden gedoneerd aan voedselbanken of verwerkt tot goedkope maaltijden en werden bloemen en planten die anders vernietigd zouden worden door telers geschonken om in de wijk uit te delen.

Rol van de overheid

De samenwerking met overheid, hier overwegend de gemeente Rotterdam, roept gemengde gevoelens op bij initiatiefnemers. Initiatiefnemers benoemen dat zij vertrouwen hebben in de gemeente, die een verbindende, ondersteunende en sturende rol speelt in de wijk, en veel initiatieven zijn voor hun voortbestaan (deels) afhankelijk van gemeentelijke subsidie. Meerdere keren wordt benoemd dat de gemeente Rotterdam investeert in de veerkracht van netwerken in Delfshaven en BoTu, wat verantwoordelijk zou zijn voor het snelle en succesvolle ontstaan van corona-gerelateerde initiatieven als Delfshaven Helpt. Maar er zijn ook frustraties aanwezig. Er wordt een vrij kleine rol van de gemeente gezien, terwijl veel gebeurt in de wijk. Lastige gemeentelijke bureaucratie, streng vasthouden aan wet- en regelgeving, gebrek aan geld en slechte communicatie met de gemeente ergeren initiatiefnemers. De gemeente zou een moeizame samenwerkingspartner zijn en is zich niet bewust van wat speelt in de wijk. Kennis wordt te weinig uitgewisseld en bezuinigingen op huizen van de wijk en andere sociaalmaatschappelijke initiatieven worden sterk gevoeld. Bij sommige bewoners en initiatiefnemers roept dit een gevoel van gentrificatie op: de gemeente zou zich richten op de groep bewoners die zij wil aantrekken, niet degenen die er al wonen. Door het verkopen van de ruimtes gebruikt door verschillende maatschappelijke initiatieven blijft geen plek over voor initiatieven die (nog) niet in staat zijn commerciële huren te betalen, zonder dat de gemeente zich lijkt te beseffen wat hiermee verloren gaat. Initiatiefnemers zouden graag zien dat bewoners meer inspraak hebben bij gemeentelijke besluitvorming.

Niet alle initiatieven voelen zich gelijk behandeld. Initiatieven die al lang bestaan en een stabiele, hulpverlenende positie in de wijk hebben worden nauwelijks gevonden door de gemeente, anderen worden wel benaderd als de gemeente een hulpvraag heeft maar worden niet structureel betrokken bij beslissingen. Er lijkt meer aandacht te zijn voor nieuwe initiatieven. De gemeente staat volgens deze initiatiefnemers onvoldoende open voor signalen en ideeën uit de wijk en komt de behoeftes van initiatieven niet tegemoet.

Vooraf in het begin van de Coronacrisis leek de overheid afwezig te zijn. De communicatie met en binnen de gemeente verliep stroef en langzaam en er was veel onduidelijkheid. Hierdoor gingen initiatieven zaken zoals fondsenwerving en het voldoen aan hulpvragen, zoals voedselhulp, zelf regelen. Ambtenaren kregen de opdracht uitsluitend vanuit huis te werken en moesten toestemming vragen om de wijk in te gaan – iets waar zij zich niet allemaal aan hebben gehouden, vooral wanneer zij het belang van persoonlijk contact met de wijk inzagen. Op sommige vlakken toonde de gemeente een zekere flexibiliteit in het toekennen van vergunningen, maar andere regels zorgden er juist voor dat initiatieven de deuren gesloten moesten houden. Een respondent

verwoordt de frustratie rond de afwezigheid van de gemeente in de eerste periode van de coronacrisis als volgt:

*“Als er brand is komt de brandweer. Bij diefstal komt de politie.
In een crisis verwacht ik de overheid aan de deur.” -R64, ondernemer*

Zelforganiserend vermogen

Eerdere ervaring met maatschappelijke initiatieven draagt bij aan het vermogen van initiatiefnemers om zich in te zetten voor de wijk. Zij weten hoe om te gaan met de gemeente en begrijpen dat het bereiken van doelen vaak een lange adem vereist. De sleutelfiguren in de wijk met ruime ervaring in het maatschappelijk veld, waaronder ervaring met het oprichten en in stand houden van initiatieven, worden dan vaak benoemd. Maar initiatiefnemers zijn niet bewust bezig met het doorgeven van kennis over maatschappelijke initiatieven, dit gebeurt vooral indirect. De meeste initiatieven hechten veel waarde aan het actief werven van nieuwe betrokkenen. Bewoners worden uitgenodigd om mee te werken als vrijwilliger of samenwerkingspartner en veel initiatieven maken gebruik van stagiaires, die hierdoor ervaring opdoen bij maatschappelijke initiatieven.

Verschillende initiatiefnemers en bewoners vinden maatschappelijke betrokkenheid typerend voor de wijk, gezien haar voorgeschiedenis van initiatieven en wederzijdse steun. Mensen in BoTu staan voor elkaar klaar, zo geloven zij, en dit werd ook gezien toen in de eerste lockdown initiatieven ontstonden om buurtbewoners te helpen:

“Dat is echt BoTu, dat is gewoon waar wij naar verlangen van twintig jaar geleden, ons kent ons en ieder is samen, als je wat nodig hebt dan doe ik dat wel. En dat vind ik niet vreemd, dat verrast mij niet, dat is gewoon echt Bospolder-Tussendijken, zo zijn wij altijd geweest.” – R10, lid van de BoTu 12

Winst valt volgens de initiatiefnemers te behalen bij het stadsbreed uitwisselen van kennis over het oprichten van maatschappelijke initiatieven, zowel met de gemeente als met andere buurten en wijken.

Kenmerken van initiatiefnemers

Onder initiatiefnemers en betrokkenen bevinden zich vele verschillende etnische achtergronden, met kernteams die helemaal wel, gedeeltelijk of compleet niet uit de buurt komen. Sommige teams bestaan voornamelijk uit mensen met een beroepsopleiding, anderen uit WO en HBO-gediplomeerden – een mix hiervan komt weinig voor. Deze verscheidenheid kan leiden tot zorgen en gevoelens van exclusie bij bewoners, die zichzelf niet altijd vertegenwoordigd zien in de kernteams van initiatieven en vrezen dat dit zal leiden tot grotere sociaaleconomische verschillen in de wijk. Een bewoonster verwoordt haar zorgen over de achtergrond van initiatiefnemers als volgt:

“Veel initiatieven die de wijk willen verbeteren, zoals Veerkrachtig BoTu, gebeuren door middel van mensen die niet uit de wijk komen, vooral op de bovenste lagen. Ze doen veel goed werk, maar komen en handelen vanuit een beeld en perspectief dat niet altijd past bij Delfshaven of bij de bewoners. Dan vraag ik me af, in hoeverre gaan ze echt met de bewoners in gesprek om te achterhalen wat de behoeftes zijn.” -R60, bewoonster en initiatiefnemer

Het zien van nood, bijvoorbeeld een behoefte aan voedsel en andere middelen, vormt een sterke drijfveer voor initiatiefnemers in BoTu. Anderen zien dat zaken zoals groenonderhoud of vluchtelingen hulp gebrekkig geregeld zijn en besluiten zelf te zorgen voor oplossing. Verschillende initiatieven zijn geïnspireerd door persoonlijke waarden en geloofsovertuiging. Vooral aan het begin van de Coronacrisis werd actie ondernomen om mensen te voorzien van voedsel, hygiënemiddelen en andere benodigdheden voor ‘het nieuwe normaal’. Dit leidde bij verschillende initiatiefnemers tot een wisseling van rol, wat goed is gelopen dankzij flexibiliteit, doorzettingsvermogen en contacten

van initiatiefnemers. Nieuwe initiatieven, zoals Delfshaven Helpt, kwamen snel voort uit een samenwerking van sleutelfiguren, bestaande initiatieven en andere actoren. Eén van de betrokkenen beschrijft deze periode als volgt:

*“Ik ben iemand die crisismanagement heel leuk vindt.
Dit is een tijd waar ik van opbloeit, ik hou ervan om van niets iets te maken.”*
– R53, Initiatiefnemer Delfshaven Helpt

De urgentie van de situatie werd niet enkel gevoeld door initiatiefnemers. Ook meldde zich een golf vrijwilligers in de coronacrisis die nooit eerder betrokken waren geweest bij maatschappelijke initiatieven. Een groot deel van hen was jong, autochtoon en hoger opgeleid, een groep die in de eerste lockdown grotendeels thuis kwam te zitten. Maar met het wennen aan het ‘nieuwe normaal’ en het hervatten van alledaagse bezigheden zoals werk en studie neemt de steun van deze groep weer af, waardoor initiatieven zich uitgedaagd voelen om te proberen deze groep te behouden.

Conclusie

Dit onderzoek beantwoordt de vraag: *‘Welke factoren spelen een rol bij het bereiken en behouden van duurzaamheid door maatschappelijke initiatieven in BoTu en hoe zijn deze factoren beïnvloed door de coronacrisis?’*. De zes omschreven factoren bleken allen een rol te spelen bij de duurzaamheid van maatschappelijke initiatieven in BoTu, maar de rol van sociaal kapitaal, de financiële middelen en de rol van de overheid komen het sterkst naar voren. Het sociaal kapitaal in BoTu is sterk ontwikkeld, maar het is moeilijk om een stabiel verdienmodel te vormen in de wijk en de samenwerking met de gemeente kent zowel steunende als frustrerende aspecten. In de coronacrisis werden vooral de organisatiestructuur en de financiële middelen van initiatieven aangetast, maar de urgente situatie en het sterke sociaal kapitaal droegen bij aan het ontstaan van nieuwe initiatieven en het verkrijgen van middelen.

Maatschappelijke initiatieven in BoTu worden gekenmerkt door grote diversiteit in omvang, beschikbare fondsen, achtergrond van betrokkenen en de rol die zij spelen in de wijk. Wel voldoen zij aan de omschrijving van het bestaan uit burgers die de leiding nemen bij het stellen van doelen, het bepalen van de uitvoering hiervan en het uitvoeren zelf, waarbij publieke goederen en diensten geleverd worden aan de gemeenschap (Igalla & Van Meerkerk, 2015). Zij zijn overwegend gevestigd in de lokale gemeenschap, hebben geen winstoogmerk (Igalla et al., 2019; Van Meerkerk et al., 2018) en zijn gericht op vraagstukken die spelen in de gemeenschap (Igalla & Van Meerkerk, 2015). De initiatieven zijn niet onafhankelijk, maar in grote maten verbonden aan andere actoren, zoals markt en overheid (Torfing et al., 2019), ook al ontstaan ook deze initiatieven regelmatig doordat markt en staat er niet in slagen bepaalde goederen en diensten voldoende aan te bieden (Edelenbos et al., 2018; Igalla et al., 2019).

Het aanwezige sociaal kapitaal in BoTu wordt door initiatiefnemers benut om steun, fondsen en middelen te mobiliseren, zoals ook omschreven door Igalla et al. (2020), Van Meerkerk et al. (2018) en Boonstra en Claessens (2021). Initiatieven hechten veel waarde aan het contact met bewoners en de binding met de wijk. Vooral het gebruik van bridging en linking social capital kwamen duidelijk naar voren. Bridging social capital verbindt initiatieven met de gemeenschap waarin zij zich bevindt en met andere actieve groepen (Igalla et al., 2019; Boonstra & Claessens, 2021). Initiatieven in BoTu steken veel energie in het winnen van het vertrouwen van bewoners en gebruiken persoonlijke contacten om het initiatief bekender te maken. Linking social capital duidt op de bindingen met formele instituten (Igalla et al., 2020; Boonstra & Claessens, 2021). Initiatieven in BoTu hebben vaak connecties met meerdere formele actoren. Een aantal sleutelfiguren en organisaties met een verbindende functie zorgen voor hechte sociale netwerken waarin veel actoren bij elkaar bekend zijn. Dit zorgde er onder andere voor dat initiatieven snel onderlinge steun vonden in de eerste landelijke lockdown en in staat waren bewoners te ondersteunen. Wel zijn er zorgen over bewoners die geen toegang hebben tot deze sociale netwerken en de kans dat ongelijkheid ontstaat doordat andere wijken minder sterk ontwikkelde netwerken hebben (Boonstra & Claessens, 2021). Wat opvalt is dat de wijkmonitor slechts beperkt contact met buurtbewoners toont in BoTu (Veldacademie, 2021), wat ingaat tegen het gevoel van een hechte, verbonden wijk dat leeft bij initiatiefnemers.

Maatschappelijke initiatieven in BoTu hebben een duidelijke positie in de wijk, maar het behouden hiervan is moeilijk. Er is weinig zekerheid door de sterke afhankelijkheid van subsidies en fondsen en gebrek aan tijd, geld en mankracht, wat een bedreiging vormt voor de duurzaamheid van initiatieven (Van Meerkerk et al., 2018; Igalla et al., 2019; Igalla et al., 2020). Daarnaast lijkt in BoTu sprake te zijn van een scheiding tussen top-down en bottom-up initiatieven, waarbij de eerste groep bestaat uit vooral hoger opgeleide kernteamleden die beter in staat zijn steun te zoeken bij formele instanties en de tweede groep gevormd is uit lager opgeleide bewoners met een meer persoonlijke

binding met de wijk. De coronacrisis zorgde voor ontwrichting van bestaande initiatieven, die de activiteiten moesten aanpassen en nieuwe manieren zochten om bij te dragen aan het welzijn van de buurt, en voor het opkomen van nieuwe initiatieven specifiek gericht op hulpvragen veroorzaakt door de coronacrisis.

BoTu is één van de armste wijken in Nederland (Veldacademie, 2020; 2021) en de financiële omstandigheden van de lokale maatschappelijke initiatieven reflecteren dit. Vaker dan in de literatuur (Dale & Newman, 2008; Zapata Campos & Zapata, 2017; Magnani & Osti, 2016) benoemen initiatiefnemers het gebrek aan financiële middelen. Het verkrijgen van een stabiele bron van inkomsten is belangrijk voor de duurzaamheid van een initiatief (Igalla & Van Meerkerk, 2015; Van der Zwaard et al., 2018), maar initiatieven in BoTu zijn deels afhankelijk van gemeentelijke subsidie, fondsen en giften. De methoden die zij hadden gevonden om inkomsten te genereren met de eigen activiteiten vielen vaak weg door de coronamaatregelen, wat veel initiatieven in de problemen bracht tijdens de coronacrisis. De gevolgen hiervan zijn ten tijde van dit onderzoek nog niet te overzien. Mogelijk ontbreekt de kennis nodig voor het vormen van structurele verdienmodellen (Boonstra & Claessens, 2021; Van der Zwaard et al., 2018), maar het lijkt ook aannemelijk dat de gemiddeld lage inkomens van BoTu het voor initiatieven moeilijk of onwenselijk maken de kosten van het initiatief te verhalen op de bewoners die hier gebruik van maken.

Initiatieven zijn voor hun voortbestaan vaak afhankelijk van de gemeente Rotterdam en de door haar verstrekte subsidies. Hierdoor hebben de meeste initiatieven regelmatig met de gemeente te maken. Overheidssteun kan een belangrijke bijdrage leveren aan de duurzaamheid van initiatieven, maar de overheid kan hen ook hinderen (Boonstra & Claessens, 2021; Igalla et al., 2020; Van Meerkerk et al., 2018; Edelenbos et al., 2018). In BoTu lijkt sprake te zijn van beide: er is zowel investering in en ondersteuning van de maatschappelijke initiatieven als frustratie, vaak veroorzaakt doordat initiatieven zich niet gezien en gewaardeerd voelen en door problemen veroorzaakt door ingewikkelde gemeentelijke bureaucratie. Afwezigheid van de gemeente in de eerste lockdown zorgde voor grotere, voornamelijk financiële onzekerheid bij initiatieven en motiveerde hen zelf actie te ondernemen om bewoners te ondersteunen, in plaats van te wachten op overheidsmaatregelen.

Hoewel nog redelijk onbekend in wetenschappelijke literatuur lijkt er in BoTu sprake te zijn van een gevoel van collectieve zelfredzaamheid (Van der Zwaard et al., 2018), die bijdraagt aan het gevoel van bewoners dat zij in staat zijn tot het gezamenlijk aanpakken van problemen in de wijk. Bewoners en betrokkenen zien het veelvoud aan maatschappelijke initiatieven als kenmerkend voor BoTu, iets waar andere wijken en steden nog iets van kunnen leren. Mogelijk helpt het vaker in aanraking komen met maatschappelijke initiatieven in de omgeving bewoners sneller de stap zetten zelf ook in actie te komen voor dat wat zij belangrijk vinden.

De initiatiefnemers in BoTu zijn gedreven en vinden het belangrijk zich in te zetten voor de wijk. Deze sterke intrinsieke motivatie kan duurzaamheid bevorderen en burn-out voorkomen (Boonstra & Claessens, 2021; Newman et al., 2008). De urgentie om te voorzien in de basisbehoeften van bewoners aan het begin van de coronacrisis inspireerde initiatiefnemers tot het opzetten van acties en bewoners tot het aanbieden van hulp in grotere mate dan hiervoor. Er wordt door initiatiefnemers en betrokkenen geen melding gemaakt van een bepaalde leiderschapsstijl of centrale figuren. De consensus lijkt te zijn dat iedereen zich kan inzetten en waarde kan leveren voor de buurt.

Discussie

Reflectie op literatuur

Dit onderzoek heeft gebruik gemaakt van een uiteenlopend aantal bronnen over maatschappelijke initiatieven, opgericht en onderhouden door burgers. Ondanks pogingen om meer diversiteit aan te brengen in de literatuur is alsnog een aanzienlijk deel van de bronnen afkomstig uit en gericht op Nederland en de Rotterdamse context. Het zoeken naar bronnen die ingingen op buitenlandse initiatieven of met een bredere blik op het onderzoeksveld werd bemoeilijkt doordat in verschillende contexten uiteenlopende termen worden gebruikt om initiatieven te beschrijven en onderzoeken. Verschillende onderzoeken verstonden elk wat anders onder de kernbegrippen uit dit onderzoek, wat onderlinge vergelijking van onderzoeken bemoeilijkte. De hoop is dat door te tonen dat factoren benoemd door verschillende onderzoekers allen van belang zijn voor maatschappelijke initiatieven in BoTu dit onderzoek bijdraagt aan het bereiken van overeenstemming in de wetenschappelijke discussie rondom maatschappelijke initiatieven en civil society.

Reflectie op onderzoek

Nieuw ontstane initiatieven zouden door een gemeentelijke focus op startkapitaal snel komen te vervallen (Van der Zwaard et al., 2018), tenzij de expertise aanwezig is om een stabiele organisatie op te bouwen (Boonstra & Claessens, 2021; Van der Zwaard et al., 2018). Maar ten tijde van het uitvoeren van dit onderzoek leken alle initiatieven meegenomen in de vragenlijsten in 2019 en 2020 nog actief, en lijken de meeste al meerdere jaren te bestaan. Het is onduidelijk of deze onverwachte stabiliteit onder maatschappelijke initiatieven in BoTu een resultaat is van de bovengemiddelde publieke ervaring met maatschappelijke initiatieven, of vele kleinere initiatieven met een korte looptijd en minder formele structuur zijn gemist door de onderzoekers, of dat voor de nog bestaande oudere initiatieven vele anderen inmiddels zijn opgehouden te bestaan, maar het beeld dat maatschappelijke initiatieven er niet in slagen lange tijd voort te bestaan (Boonstra & Claessens, 2021; Van Meerkerk, Kleinhans & Molenveld, 2018) kan in twijfel worden getrokken. Verder onderzoek naar de levensloop van maatschappelijke initiatieven zou hier toepasselijk zijn.

Dit onderzoek is voortgekomen uit een roerige periode met vele onzekerheden. Uit angst voor de gezondheidsrisico's die het coronavirus met zich meebrengt is gekozen voor een onderzoek op afstand, met gebruik van bestaande data en digitale middelen. Dit gaat van gepaard met beperkingen, zeker voor de kwalitatieve onderzoeker, waarvoor sfeer, persoonlijke ervaring en nuance van groot belang kunnen zijn.

Aanbevelingen

In BoTu is zichtbaar hoe maatschappelijke initiatieven een stempel kunnen drukken op een wijk en bij kunnen dragen aan het welzijn van de bewoners. Dit maakt deze initiatieven een interessant onderwerp voor zowel wetenschappers als beleidsmedewerkers. Meerdere respondenten en onderzoekers hebben benoemd dat de investeringen in het sociale netwerk van Delfshaven van groot belang zijn geweest voor het snel ontstaan van initiatieven in reactie op de coronacrisis (Boonstra & Claessens, 2021), maar geen van hen benoemde de precieze vorm hiervan. Verder onderzoek naar deze interventies kan gebruikt worden om het effect dat zij hebben gehad in te schatten en te testen in hoeverre deze ook doeltreffend is wanneer toegepast in andere gebieden.

Dit onderzoek toont hoe de lokale context invloed heeft op de behoeften van maatschappelijke initiatieven en de mate waarin zij hieraan kunnen voldoen. Verder onderzoek zal nodig zijn om te onderzoeken in hoeverre de benoemde factoren die bijdragen aan duurzaamheid te generaliseren zijn naar initiatieven in andere contexten. Internationaal vergelijkend onderzoek zou hier zeer geschikt voor zijn. Maar ook in de onderzochte context is nog veel informatie te verzamelen. De Veldacademie is in een positie waarbij zij in staat is de maatschappelijke initiatieven

in een gebied langdurig en nauwgezet te volgen. Dit maakt het mogelijk een beeld te krijgen van de impact die de coronacrisis op langere termijn heeft op maatschappelijke initiatieven en kan meer inzicht bieden in de redenen waarom bepaalde initiatieven ophouden te bestaan en anderen er wel in slagen langdurig aanwezig te blijven in de wijk.

Verwijzingen

- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224.
- Boonstra, B., & Claessens, S. (2021). *Maatschappelijke Coalities in Coronatijd: van spontaan initiatief naar duurzaam samenwerkingsverband*. Rotterdam: Erasmus School of Social and Behavioural Sciences & Kenniswerkplaats Leefbare Wijken. Retrieved from https://offgridstudio.nl/images/maatschappelijkecoalities_def.pdf
- Bryman, A. (2015). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Carlsen, H. B., Toubøl, J., & Brincker, B. (2021). On solidarity and volunteering during the COVID-19 crisis in Denmark: the impact of social networks and social media groups on the distribution of support. *European Societies*, 23(S1), S122-S140. doi:10.1080/14616696.2020.1818270
- Castell, P. (2016). Institutional framing of citizen initiatives: a challenge for advancing public participation in Sweden. *International Planning Studies*, 21(4), 305-316. doi:10.1080/13563475.2015.112475
- Dale, A., & Newman, L. (2010). Social capital: a necessary and sufficient condition for sustainable community development? *Community development journal*, 45(1), 5-21.
- Edelenbos, J., Van Meerkerk, I., & Schenk, T. (2018). The Evolution of Community Self-Organization in Interaction With Government Institutions: Cross-Case Insights From Three Countries. *American Review of Public Administration*, 48(1), 52-66. doi:10.1177/0275074016651142
- Edua-Mensah, E. (2020). *Resilient Governance During Crises: COVID-19 in community BoTu Rotterdam*. Delft: Delft University of Technology.
- Engbersen, G., Van Bochove, M., De Boom, J., Burgers, J., Etienne, T., Krouwel, A., . . . Wentink, T. (2020). *DE HEROPENING VAN DE SAMENLEVING: De maatschappelijke impact van COVID-19 in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam & Nederland*. Rotterdam: Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.
- Gemeente Rotterdam. (NV, verkregen op 20 oktober 2020). *Veerkrachtig BoTu 2028. In tien jaar naar het stedelijk sociaal gemiddelde*. Retrieved from BoTu: https://bospoldertussendijken.nl/wp-content/uploads/2019/03/Brochure-Bospolder_3.0-06.pdf
- Healey, P. (2015a). Citizen-generated local development initiative: recent English experience. *International Journal of Urban Scienc*, 19(2), 109-118. doi:10.1080/12265934.2014.989892
- Healey, P. (2015b). Civil society enterprise and local development. *Planning Theory & Practice*, 16(1), 11-27. doi:10.1080/14649357.2014.995212
- Igalla, M., & Van Meerkerk, I. (2015). De duurzaamheid van burgerinitiatieven. Een empirische verkenning. *Bestuurswetenschappen*, 69(3), 25-53. doi:10.5553/Bw/016571942015069003003
- Igalla, M., Edelenbos, J., & Van Meerkerk, I. (2019). Citizens in Action, What Do They Accomplish? A Systematic Literature Review of Citizen Initiatives, Their Main Characteristics, Outcomes, and Factors. *Voluntas*, 30, 1176-1194. doi:<https://doi.org/10.1007/s11266-019-00129-0>
- Igalla, M., Edelenbos, J., & Van Meerkerk, I. (2020). What explains the performance of community-based initiatives? Testing the impact of leadership, social capital, organizational capacity, and

- government support. *Public Management Review*, 22(4), 602-632.
doi:10.1080/14719037.2019.1604796
- Kalk, E., & Dubbelboer, N. (2016). *De werkplaats Maakdebuurt: Hoe maatschappelijke initiatieven zich écht verder kunnen ontwikkelen*. Amsterdam: Agora Europa.
- Keek, T. (2021). *Bouwen aan Groeikracht: Conclusies voor een waardevolle aanpak in kwetsbare wijken met fantastische mensen*. Veranderbureau Keek-Your-Change en Stichting Colours of Impact.
- Magnani, N., & Osti, G. (2016). Does civil society matter? Challenges and strategies of grassroots initiatives in Italy's energy transition. *Energy Research & Social Science*, 13, 148-157.
- Newman, I., Waldron, L., Dale, A., & Carriere, K. (2008). Sustainable urban community development from the grassroots: Challenges and opportunities in a pedestrian street initiative. *Local Environment*, 13(2), 129-139. doi:10.1080/13549830701581879
- Putnam, R. D. (1995). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 65-78.
- Rekenkamer Rotterdam. (2020). *Burgers op de bres: onderzoek naar gemeentelijke ondersteuning van burgerinitiatieven*.
- Soares da Silva, D., Horlings, L. G., & Figueiredo, E. (2018). Citizen Initiatives in the Post-Welfare State. *Social Sciences*, 7(12), 252. doi:doi:10.3390/socsci7120252
- Torring, J., Sørensen, E., & Røiseland, A. (2019). Transforming the Public Sector Into an Arena for Co-Creation: Barriers, Drivers, Benefits, and Ways Forward. *Administration & Society*, 51(1), 795-825. doi:10.1177/0095399716680057
- Van der Zwaard, J., Specht, M., Fortuin, K., Vendeloo, H., Schipper, K., & Van Wieringen, T. (2018). *Voorbij de pioniersfase van bewonersinitiatieven: Verduurzaming van plekken van betekenis*. Rotterdam.
- Van Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). *Burgermacht op eigen kracht?: Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Meerkerk, I., Kleinhans, R., & Molenveld, A. (2018). Exploring the durability of community enterprises: A qualitative comparative analysis. *Public Administration*, 96, 651-667. doi:10.1111/padm.12523
- Veldacademie. (2020). *Veerkracht in Bospolder Tussendijken: Startfoto monitor maart 2020*. In opdracht van Gemeente Rotterdam en Programmamanager Veerkrachtig BoTu 2028.
- Veldacademie. (2021). *Veerkracht in Bospolder-Tussendijken: Monitor maart 2021*. In opdracht van Gemeente Rotterdam en Programmamanager Veerkrachtig BoTu 2028.
- Zapata Campos, M. J., & Zapata, P. (2017). Infiltrating citizen-driven initiatives for sustainability. *Environmental politics*, 26(6), 1055-1078.

Bijlage 1: Ethics and Privacy Checklist

CHECKLIST ETHICAL AND PRIVACY ASPECTS OF RESEARCH

INSTRUCTION

This checklist should be completed for every research study that is conducted at the Department of Public Administration and Sociology (DPAS). This checklist should be completed *before* commencing with data collection or approaching participants. Students can complete this checklist with help of their supervisor.

This checklist is a mandatory part of the empirical master's thesis and has to be uploaded along with the research proposal.

The guideline for ethical aspects of research of the Dutch Sociological Association (NSV) can be found on their website (http://www.nsv-sociologie.nl/?page_id=17). If you have doubts about ethical or privacy aspects of your research study, discuss and resolve the matter with your EUR supervisor. If needed and if advised to do so by your supervisor, you can also consult Dr. Jennifer A. Holland, coordinator of the Sociology Master's Thesis program.

PART I: GENERAL INFORMATION

Project title: Duurzaamheid van burgerinitiatieven in Bospolder-Tussendijken

Name, email of student: Amber Prick van Wely, 427304ap@eur.nl

Name, email of supervisor: Wenda Doff, wendadoff@hotmail.com

Start date and duration: 21/03/2021 – 04/07/2021

Amber Prick van Wely, 427304

Is the research study conducted within DPAS ~~YES~~ - NO

If 'NO': at or for what institute or organization will the study be conducted?

(e.g. internship organization)

De Veldacademie

PART II: HUMAN SUBJECTS

1. Does your research involve human participants. **YES - ~~NO~~**

If 'NO': skip to part V.

- If 'YES': does the study involve medical or physical research? **YES - NO**

Research that falls under the Medical Research Involving Human Subjects Act ([WMO](#)) must first be submitted to [an accredited medical research ethics committee](#) or the Central Committee on Research Involving Human Subjects ([CCMO](#)).

2. Does your research involve field observations without manipulations that will not involve identification of participants. **YES - NO**

If 'YES': skip to part IV.

3. Research involving completely anonymous data files (secondary data that has been anonymized by someone else). **YES - NO**

If 'YES': skip to part IV.

PART III: PARTICIPANTS

1. Will information about the nature of the study and about what participants can expect during the study be withheld from them? **YES - NO**

2. Will any of the participants not be asked for verbal or written 'informed consent,' whereby they agree to participate in the study? **YES - NO**

3. Will information about the possibility to discontinue the participation at any time be withheld from participants? **YES - NO**

4. Will the study involve actively deceiving the participants? **YES - NO**

Note: almost all research studies involve some kind of deception of participants. Try to think about what types of deception are ethical or non-ethical (e.g. purpose of the study is not told, coercion is exerted on participants, giving participants the feeling that they harm other people by making certain decisions, etc.).

Does the study involve the risk of causing psychological stress or negative emotions beyond those normally encountered by participants? **YES - NO**

Will information be collected about special categories of data, as defined by the GDPR (e.g. racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, trade union membership, genetic data, biometric data for the purpose of uniquely identifying a person, data concerning mental or physical health, data concerning a person's sex life or sexual orientation)? **YES - NO**

Will the study involve the participation of minors (<18 years old) or other groups that cannot give consent? **YES - NO**

Is the health and/or safety of participants at risk during the study? **YES - NO**

Can participants be identified by the study results or can the confidentiality of the participants' identity not be ensured? **YES - NO**

Are there any other possible ethical issues with regard to this study? **YES - NO**

If you have answered 'YES' to any of the previous questions, please indicate below why this issue is unavoidable in this study.

Ik voer zelf geen dataverzameling uit, maar onder de verzamelde data is ook sprake van data omtrent raciale of etnische achtergrond, geloofsovertuiging en andere mogelijk gevoelige onderwerpen. Deze onderwerpen zijn ter sprake gekomen in de interviews als reactie op COVID-19, als reden om zichzelf op bepaalde wijze te organiseren, of als omschrijving van de groep actieve deelnemers bij een initiatief in een etnisch gemengde buurt in Rotterdam. Al deze aspecten werden gezien als relevant voor het onderzoek waarbij deze data werd verzameld en zijn mogelijk relevant in dit onderzoek naar maatschappelijke initiatieven.

What safeguards are taken to relieve possible adverse consequences of these issues (e.g., informing participants about the study afterwards, extra safety regulations, etc.).

De secundaire data verwerkt in dit onderzoek wordt geanonimiseerd, zodat participanten niet herkenbaar zullen zijn aan de hand van onderzoeksresultaten.

Are there any unintended circumstances in the study that can cause harm or have negative (emotional) consequences to the participants? Indicate what possible circumstances this could be.

Nee, dit wordt niet voorzien. Ik zal respectvol en sensitief omgaan met de informatie in de originele data en deze anonimiseren om individuen die aan eerder onderzoek hebben meegewerkt niet herkenbaar in mijn onderzoek voor te laten komen.

Please attach your informed consent form in Appendix I, if applicable.

Continue to part IV.

Amber Prick van Wely, 427304

PART IV: SAMPLE

Where will you collect or obtain your data?

Ik maak gebruik van secundaire data, verzameld door en in beheer van de Veldacademie.

Note: indicate for separate data sources.

What is the (anticipated) size of your sample?

Het betreft 64 interviews met betrokkenen van maatschappelijke initiatieven en 98 door ingevulde vragenlijsten met informatie van en over maatschappelijke initiatieven.

Note: indicate for separate data sources.

What is the size of the population from which you will sample?

Er bestaat geen schatting van het totale aantal maatschappelijke initiatieven in Bospolder-Tussendijken. Tot op heden zijn 48 initiatieven door de Veldacademie geïnventariseerd. Deze maken deel uit van bovenstaande sample.

Note: indicate for separate data sources.

Continue to part V.

Part V: Data storage and backup

Where and when will you store your data in the short term, after acquisition?

De data is versleuteld opgeslagen op een gedeelde schijf van de Veldacademie. Tijdens de analyse is deze ook opgeslagen op de persoonlijke computer van de onderzoeker. Deze is met een wachtwoord beveiligd en niet voor anderen toegankelijk.

Note: indicate for separate data sources, for instance for paper-and pencil test data, and for digital data files.

Who is responsible for the immediate day-to-day management, storage and backup of the data arising from your research?

Ik ben hiervoor verantwoordelijk.

How (frequently) will you back-up your research data for short-term data security?

Er is een back-up van de onderzoeksdata beschikbaar op een versleutelde gedeelde schijf van de Veldacademie. Na het verwerken van de data wordt aan het eind van iedere dag een back-up gemaakt van de verkregen voortgang en aangebrachte veranderingen op de persoonlijke computer van de onderzoeker. Deze is met een wachtwoord beveiligd en niet voor anderen toegankelijk.

In case of collecting personal data how will you anonymize the data?

De eerder verzamelde data waarvan gebruik wordt gemaakt is niet geanonimiseerd. Ik zal bij het verwerken van deze data respondenten wel anonimiseren door geen vermelding te maken van namen, specifieke initiatieven, functies en andere specificaties waar een individu of initiatief aan herkend kan worden en door identificerende citaten te vermijden.

Note: It is advisable to keep directly identifying personal details separated from the rest of the data. Personal details are then replaced by a key/ code. Only the code is part of the database with data and the list of respondents/research subjects is kept separate.

Amber Prick van Wely, 427304

PART VI: SIGNATURE

Please note that it is your responsibility to follow the ethical guidelines in the conduct of your study. This includes providing information to participants about the study and ensuring confidentiality in storage and use of personal data. Treat participants respectfully, be on time at appointments, call participants when they have signed up for your study and fulfil promises made to participants.

Furthermore, it is your responsibility that data are authentic, of high quality and properly stored. The principle is always that the supervisor (or strictly speaking the Erasmus University Rotterdam) remains owner of the data, and that the student should therefore hand over all data to the supervisor.

Hereby I declare that the study will be conducted in accordance with the ethical guidelines of the Department of Public Administration and Sociology at Erasmus University Rotterdam. I have answered the questions truthfully.

Name student: Amber Prick van Wely

Name (EUR) supervisor: Wenda Doff

Date: 23-4-2021

Date: 23-04-2021

